

e mondatát: «A katolikus barokk szellem és Gyöngyösi magyaros világa Amade Antalnál mutatkozik legfejlettebben». Hol van Amade Antal Zrínyi és Pázmány lelkétől, a magyar kat. barokk legnagyobb képviselőitől, vagy azoktól az apostoli szellemű férfiaktól, akik a XVIII. században a magyar katolicizmus újjáteremtésén dolgoztak!

Gálos abban látja Amade Antal helyét irodalmunk fejlődésében, hogy a barokk-kor főúri lírikusainak utolsója, de meleg szerelmi lírájával, erős képzeletével felülmúlva Beniczkyt és Koháryt nem tűnik el nyomtalanul. «Az ő költői világa fejlődik tovább és teljesül ki fia költészetében». Példaadó hatása fiára kétségtelen, ritmusérzéke, stíluskeztsége is gazdagodást jelenthetett reá nézve, de László szélsőségeken hanyókolódó lelke is sokat örökölhetett apja belső ellentétéből.

KOC SIS LÉNÁRD.

Berzsenyi Dániel költői művei. A M. T. Akadémia Irodalomtört. Bizottsága megbízásából kiadta *Merényi Oszkár*. Budapest. A kaposvári Berzsenyi Társaság támogatásával kiadja a M. T. Akadémia, 1936. (Régi Magyar Könyvtár 39.) 8-r. 438 l.

Irodalomtörténetírásunk utolsó két évtizede méltó folytatása a nagy és tisztas multnak. A kutatók idősebb és fiatalabb nemzedéke a nehéz idők ellenére is töretlen hittel, kitartó — s tegyük mindjárt hozzá — önzetlen, sőt sokszor önmegtagadó buzgalommal munkálkodott a tudomány haladásán. S hogy fáradozása nem volt hiábavaló, azt az újonnan feltárt adatok tekintélyes tömege, a részletkérdéseket biztos ítélettel tisztázó tanulmányok döntő eredményei, a művészi és kritikai tollal írt jellemzések, a rendszerező és összefoglaló munkák, az elvi kérdések tisztázását elősegítő fejtegetések hosszú sora bizonyítja. Csak egy tekintetben maradtunk el az előző korszakokhoz képest: a kritikai szövegkiadásokban. Ugyan melyikünk kutatását nem akadályozta az a körülmény, hogy legnagyobb költőink számos alkotása csak ault, megbízhatatlan vagy nehezen hozzáférhető kiadásban olvasható, kit nem érint fájdalmasan, hogy halhatatlan íróink munkásságának, levelezésének egy része ma is kéziratban hever? Pedig ezek nélkül alig képzelhető eredményes munka az irodalomtörténet többi területén: filológiai alapvetés nélkül a legszebb szintézis is csak délibábos légvár lesz.

Ezért szolgál különös örömünkre, hogy a Régi Magyar Könyvtár, anyagiak híján tíz évi kényszerű szünetet tartva, most két újabb kötetrel gyarapodott. Az egyik Berzsenyi Dániel költői művei — ezt halálának százéves évfordulója alkalmával adta ki a M. T. Akadémia a Berzsenyi Társaság támogatásával. Szebben, méltóbban alig lehetett volna megülni a centenáriumot. Hála illeti ezért a kaposvári irodalmi kört — példátadón megmutatta, hogyan emelkedhetik a helyesen értelmezett és irányított «lokalpatriotizmus» egyetemes nemzeti szolgálattá. És dicséretet érdemel a kiadás gondozója, Merényi Oszkár. A nagy és fáradságos munkát kellő hozzáértéssel, alapos körültekintéssel, lelkiismeretes elmélyedéssel, mindenek felett pedig lelkes szeretettel és odaadással végezte.

Merényi jószándékú ügybuzgalma, sokoldalú érdeklődése, mint minden túlhajtott erény, már-már hátrányára is vált. A szövegvizsgáló mellett szót kért az esztétikus, s a kettő arányos és stílusos érvényesülését nem mindig

szabályozta kellő önfegyelem. A kötet bevezető fejtegetései — Berzsenyi költői pályája, egyénisége és világnézete, költészete és költői sorsa — finom megfigyelésről, helyes ítéletről tanuskodnak; új és szép az a részlet, amely Berzsenyi «hősies» magatartásáról, szellemes, amelyik a költemények elrendezésében megnyilvánuló írói öntudatról szól. Mindez azonban nem tartozik egy kritikai kiadás elé — folyóiratban, önálló tanulmány formájában tudományos használhatósága is nagyobb lenne. A bevezetés utolsó fejezete, a tanulmányos kiadástörténet már helyén való, de kevesebb itt is több lett volna.

A részletek helytelen adagolása következtében nem érvényesül érdemehez és jelentőségéhez mérten a kötet főrése: Berzsenyi versei és azok változatai. Pedig ez hibátlan munka, a szöveg hűsége és hitelessége a megkövetelhető eszményt teljes egészében megvalósítja. A feladat nem volt könnyű. Tudjuk, hogy a költemények szövege sok viszontagságon ment keresztül. Kazinczy és pesti hívei, majd tanácsukra maga Berzsenyi is sokat javítottak az eredeti fogalmazáson, de változtattak az első kiadók, Helmecci és Döbrentei is, többnyire önkényesen. Toldy Ferenc kiadása csak részben állította helyre a szövegrontásokat, azonkívül sok benne a sajtóhiba. Merényi elvszerűen járt el; főszövegül azt közli, mely «a lehetőség szerint pontosan megvalósítja a költő szándékát». Ez általában a Helmecci-téle 2. kiadásnak felel meg. Húsz versnél azonban — épen a legismertebbeknél — Toldy *Handbuchja* (1828) volt irányadó. Merényi ugyanis felfedezte Stettner Györgynek egy levelét, amelyből kitűnik, hogy a *Handbuchban* közölt változat tekinthető a költő végső alakításának. Eltérés ugyan csak egyes szavakban mutatkozik, el kell azonban őket fogadnunk, még akkor is, ha a nemzeti köztudat meggyökeresedett hagyománya áll velük szemben, mint pl. a *Wesselényi hamvaihoz*, vagy a *Közelítő tél* esetében. (Más kérdés, hogy szükséges-e a változtatásokat a köztudatba átvinni; a «gőztorlatok alpesi» már a Kölcsy-kritikához való kapcsolata következtében is jellemzőbb, mint a végső fogalmazás: «gőztorlatok éjjeli.»)

Az új kiadás másik főérdeme lehető teljessége. A *Kupa támadásának* teljes szövegén, több versváltozaton, Berzsenyi egy népdalgyűjteményén kívül hoz néhány olyan költeményt is, amelyek kézirat alapján most kerültek először kiadásra. Merényi az eddig teljesen ismeretlen versekre a költő niklai hagyatékában bukkant, s a felfedezés jelentőségét nem kisebbíti az a körülmény, hogy a versek nem gazdagítják új színnel vagy különösebb értékkel Berzsenyi költészetét.

Nem oldja meg azonban ez a kiadás sem — részben, mert a jelenlegi adatok birtokában nincs is rá mód — a költemények időrendi sorrendjét. A régi felfogás az időmértékes és rimes verseket mereven szétválasztotta s ez utóbbiakat mint «gyermekkori dalokat» Berzsenyi első költői kísérleteinek tekintette. Ezt a feltevést meggyőző érvekkel és kétséget kizáró párhuzamokkal Gálos Rezső megdöntötte (V. ö. IK. 1936: 477—479 l.). Szerinte 10 óda már a század fordulóján készen volt; írhatott Berzsenyi közben rimeshangsúlyos verseket is, de a Matthisson költészetét tükrözők később keletkeztek. Merényi is elveti Toldy sorrendjét, helyesli, sőt meg is toldja Gálos érveit, állásfoglalása a két véglet között azonban nem eléggé határozott s a helyzetet inkább bonyolítja, mint tisztázza. A *Küprishez* célzását ténynek veszi,

A felkölt nemességhezét — Gálos egyik szellemes bizonyítékát — ellenben nem, holott ez (Méltán buslakodám előbb...) sokkal határozottabb, szubjektívebb, mint amaz. (Eldanlom első ömledezésimet...) Gyenge lábón áll Merényinek az az ellenvetése is, hogy a Kisfaludy-hatást »korrektúra-korszaknak» lehetne felfogni. Berzsenyi sokszor javított egy-egy kifejezésén, de merő képzelenség az a feltevés, hogy egy már meglévő versben minden második sort kicseréljen a Himfy-strófák szószerinti fordulataira. Viszont a perdöntőül hívott esztétikai szempontot illetően éppen nem lélektani valószínűtlenség, hogy a költő sikerült versek után gyengébbeket írjon, annál kevésbbé, mert két egymástól teljesen elütő stílusról van szó.

Az elmondottakból önként következik, hogy a szövegkritikai apparátus első, a kéziratokra és kiadásbeli változatokra vonatkozó része szinte tökéletes magasságban áll a versek keletkezésével illető megjegyzések felett. Nem mindig helyesíthetjük a forrás megjelölését sem. Itt bizony sokszor túloz Merényi — kapcsolatnak alig minősíthető, véletlenül alapuló szó- és képegyezést már «forrás»-nak jelöl meg, miközben az egyik legközvetlenebb izlés-áramlatról, a rokokóról teljesen megfeledkezik. A rokokó nyomaira már Gálos is felhívta a figyelmet, s bizonyára nem lenne meddő a kutatást ebben az irányban is kiterjeszteni. Az olyan versek, mint pl. a bujkáló erotikájú *Lillibez*, annyira kiütözik a puritán erkölcsű Berzsenyi alkotásai közül, hogy bátran feltételezhetjük és nyomozhatjuk a divatos stílusát. Más versek meg — *Az örömhöz*, *A műzsához* — egyenesen Csokonai szellemét idézik. E költemények mintáinak megtalálása az időrendi problémát is közelebb hozná a megnyugtató megoldáshoz.

A magyarázatok sem mindig elégitik ki a mélyebb érdeklődést. Verstani útmutatást sehol sem kapunk, nyelvészetit is csak gyéren. Ezzel szemben egyik-másik szövegintepretáció egész kis értekezéssé dagad s bőven kárpótol az előbbi hiányokért. Nagyon helyes gondolat volt a mythológiai nevek megoldását külön jegyzékbe foglalni.

Az új Berzsenyi-kiadás nagy erényeinek és kisebb hibáinak szembeállításából önként adódik a megnyugtató és örvendetes végeredmény. A tudományt jelentősen gyarapító kötet azt az óhajt kelti, bár minél előbb minél több követője akadna. A folytatást elsősorban Merényi Oszkártól várjuk — hisszük és reméljük, hogy a Berzsenyi prózai munkáit és levelezését magába-foglaló kötet méltó befejezése lesz a sikeres kezdetnek.

SOLT ANDOR.

Keresztury Dezső: Arany János. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1937. K. 8-r. 78 l.

Arany János kétségkívül az a költőnk, akire legjobban ráillik ez a századvégén született szó: elmemozdító. Emberi valója a maga bonyolultságával és mélységeivel, költészete a maga gazdagságával és művészetével épannyira érdekes, mint amilyen érdekes — nemcsak lebilincseli, aki foglalkozik vele, hanem gondolatokat is ébreszt benne. Ezért, bár egyike a legtöbbet magyarázott magyar költőknek, az elmélyedő vizsgálat még ma is, ötven évvel halála után, talál megértetésére új szempontokat és jut segítségükkel új megállapításokra. Valóban minden esztétikusunk szinte